

Eerste Kamer der Staten-Generaal

Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid
De heer mr. A.C.L. Rutte
Postbus 20301
2500 EH Den Haag

Kazernestraat 52
2514 CV Den Haag
postbus 20017
2500 EA Den Haag

telefoon 070 312 92 00
fax 070 312 93 90

e-mail postbus@eerstekamer.nl
internet www.eerstekamer.nl

datum 1 oktober 2025

betreft *Kabinetsreactie: adviesrapport Staatscommissie rechtsstaat 'De gebroken belofte van de rechtsstaat. Tien verbetervoorstellen met oog voor de burger'*

ons kenmerk 178279

Kazernestraat 52
2514 CV Den Haag
postbus 20017
2500 EA Den Haag

telefoon 070 312 92 00
fax 070 312 93 90

e-mail postbus@eerstekamer.nl
internet www.eerstekamer.nl

Geachte heer Rutte,

De leden van de vaste commissies voor Justitie en Veiligheid en Binnenlandse Zaken hebben met belangstelling kennisgenomen van de brief van de toenmalige minister van Rechtsbescherming van 28 juni 2025¹ waarin het adviesrapport 'De gebroken belofte van de rechtsstaat' van de Staatscommissie rechtsstaat werd aangeboden, en de kabinetsreactie van 4 juli 2025 op voornoemd adviesrapport.² De leden van de fracties van **GroenLinks-PvdA** en **D66** hebben naar aanleiding daarvan een aantal vragen en opmerkingen. De fractieleden van de SP sluiten zich aan bij de gestelde vragen.

Vragen en opmerkingen van de leden van de fractie van GroenLinks-PvdA

De leden van de fractie van GroenLinks-PvdA vragen zich af hoe de regering in deze demissionaire status uitvoering zal gaan geven aan de verbetervoorstellen die in het adviesrapport zijn gedaan, waarvan zij zegt deze te zullen omarmen. Kunt u concreet aangeven welke van deze aanbevelingen de regering daadwerkelijk gaat oppakken en welke zij overlaat aan een nieuw te vormen kabinet?

In de tweede plaats willen deze leden met u haar zorg delen over de wijze waarop en de mate waarin de rechtsstaat verder onder druk is komen te staan sinds het aantreden van het kabinet Schoof. De reactie op het onderhavige adviesrapport neemt deze zorg niet weg, gelet op het feit dat daar waar de staatscommissie pleit voor structurele hervormingen en bestendige investeringen, de regering in haar reactie vooral kiest voor procesmatige verbeteringen. De kernproblemen van de rechtsstaat, te weten structurele onderfinanciering van politie, Openbaar Ministerie (OM) en rechtspraak, beperkte toegang tot het recht voor met name kwetsbaren en het gebrek aan tegenmacht tegenover de uitvoerende macht blijven onvoldoende concreet geadresseerd. Hoe beoordeelt u de ontwikkelingen op het gebied van de rechtsstaat sinds uw aantreden?

De reactie van het kabinet op veel aanbevelingen is algemeen van aard en onduidelijk qua planning. Daardoor is het lastig om de opvolging van de aanbevelingen op inhoud en tijd te volgen, aldus de

¹ Kamerstukken I 2023/24, 29279, Y.

² Kamerstukken I 2024/25, 29279, AC.

datum 1 oktober 2025

ons kenmerk 178279

blad 2

leden van de fractie van GroenLinks-PvdA. Zij wijzen in dit verband op de kabinetsreactie op aanbeveling 3 van de staatscommissie over de positie van uitvoeringsorganisaties in de rechtstaat: het kabinet onderzoekt in hoeverre een 'rode kaart' of 'noodrem' voor publieke dienstverleners en decentrale overheden kan bijdragen aan beter uitvoerbaar beleid en zo aan het verbeteren van de dienstverlening aan burgers en ondernemers.

Graag ontvangen de leden van de fractie van GroenLinks-PvdA een schematisch overzicht van alle aanbevelingen van de staatscommissie waarin staat vermeld in hoeverre deze aanbevelingen wel of niet worden overgenomen, wat de planning is van de eventuele uitvoering of uitwerking van de aanbevelingen en op welke wijze en wanneer het parlement hierover wordt geïnformeerd.

Verder hebben deze leden een aantal concrete vragen naar aanleiding van de kabinetsreactie.

Verbetervoorstel 1 van de staatscommissie ziet op het tonen van rechtsstatelijk leiderschap en het actief uitdragen van de principes van de rechtsstaat. Kunt u aangeven wat u verstaat onder rechtsstatelijk leiderschap? Kunt u tevens aangeven op welke wijze dat leiderschap op dit moment getoond wordt, zowel door de regering zelf als door haar topambtenaren en op welke wijze dat leiderschap in de toekomst zal worden vormgegeven. Graag vernemen de leden van de fractie van GroenLinks-PvdA een aantal concrete aanbevelingen dan wel handvatten.

De leden van de fractie van GroenLinks-PvdA constateren dat de regering niet voornemens is het advies van de staatscommissie op te volgen ten aanzien van het oprichten van een Planbureau voor de rechtsstaat. De regering geeft aan meer te zien in een betere stroomlijning in de rechtsstatelijke advisering en kennis. Genoemde leden vragen u op welke wijze de regering gaat waarborgen dat de stroomlijning van deze bestaande advisering voldoende is om rechtsstatelijke knelpunten te signaleren, vooral voor kwetsbare groepen. Graag horen zij een aantal concrete voornemens op dit punt.

De leden van GroenLinks-PvdA hebben bij brief van 17 juli 2025 vragen gesteld³ naar aanleiding van de brieven van 12 november 2024 en 6 juni 2025 ter aanbieding van respectievelijk de eerste editie van de Staat van de wetgevingskwaliteit en de kabinetsbrede agenda met initiatieven voor het versterken van de kwaliteit en wetgeving⁴ en Deze vragen zagen op zorgen van deze leden over het toenemende aantal wetsvoorstellen dat in de Eerste kamer wordt aangeboden waarbij in het wetgevingstraject adviezen van onder meer de Raad van State zijn genegeerd waardoor er (mogelijk of daadwerkelijk) sprake is van strijdigheid van onderdelen van deze wetsvoorstellen met de Grondwet.⁵ Kunt u aangeven in hoeverre de regering van oordeel is dat stroomlijning van de rechtsstatelijke advisering zal leiden tot een betere opvolging van deze adviezen? Zou niet juist een Planbureau voor de rechtsstaat een bijdrage kunnen leveren aan het inzichtelijk maken van het al dan niet opvolgen van adviezen en daarover aanbevelingen kunnen doen die bijdragen aan een betere kwaliteit van wetgeving? Graag ontvangen deze leden een inhoudelijke reactie op deze vragen.

De staatscommissie benoemt dat een adequate financiering van de rechtsketen vanuit burgerperspectief evident is en dat behoort beter te worden geborgd. Ook wijst de staatscommissie op het feit

³ Zie [Website van de Eerste Kamer](#) (de brief is nog niet als Kamerstuk gepubliceerd).

⁴ *Kamerstukken I 2024/25 31731, T*; *Kamerstukken I 2024/25 31731, U*.

⁵ Wet aanvullende maatregelen tegen georganiseerde criminaliteit in detentie (36.372) en de amendementen nrs. 9, 10 en 12; Wet Wijziging van de Wet op de rechterlijke organisatie, de Wet rechtspositie rechterlijke ambtenaren, de Wet op de Raad van State en enige andere wetten in verband met enkele wijzigingen in het belang van integere, onafhankelijke en onpartijdige rechtspraak, alsmede de regeling van enige andere onderwerpen (36.243) en de amendementen nrs. 8 en 9; Wijziging van de vreemdelingenwet 2000 en de algemene wet bestuursrecht in verband met maatregelen om de asielketen te ontlasten en de asielinstroom te verminderen (36704) en het amendement nr. 44; Versterking regie volkshuisvesting (36.512) en amendement nr. 30.

datum 1 oktober 2025

ons kenmerk 178279

blad 3

dat het huidige financieringsmodel van de rechtspraak (outputfinanciering) innovatie in de rechtspraak in de weg staat (verbetervoorstel 8). De regering wijst het voorstel af om te komen tot een aparte begroting voor de rechtsketen. In 2021 heeft het WODC een rapport uitgebracht⁶ naar aanleiding van de in de Eerste Kamer aangenomen motie Rosenmöller⁷ waaruit bleek dat de huidige bekostigingssystematiek van politie, Openbaar Ministerie en rechtspraak leidt tot fluctuerende financiering (steeds nieuwe politieke keuzes) en daarmee tot onzekerheid in capaciteit en kwaliteit. Het rapport pleitte voor structurele voorspelbare en meerjarige financiering van de keten. De leden van de fractie van GroenLinks-PvdA vragen of u kunt reflecteren op de uitkomsten van dit WODC-onderzoek in het licht van het standpunt van de regering dat zij de aanbeveling van de staatscommissie om een apart begrotingshoofdstuk voor de rechtsketen te creëren, niet overneemt.

Verbetervoorstel 2 ziet op het versterken van het rechtsstatelijk kompas binnen alle onderdelen van de overheid. Verbetervoorstel 9 ziet op de bestuurlijke besluitvorming. De regering geeft in haar reactie aan op welke wijze kennis over de rechtsstaat aan de orde komt in de opleiding van ambtenaren. De regering wil de nadruk leggen op het rechtsstatelijk besef bij topambtenaren, zo constateren de leden van de fractie van GroenLinks-PvdA. Lezen deze leden het rapport goed dan heeft de rechtsstaat vooral de belofte aan de burger gebroken. De burger heeft in de eerste plaats niet van doen topambtenaren, maar met degene die een beslissing neemt die hen rechtstreeks raakt. Dit geeft de leden van GroenLinks-PvdA aanleiding tot de volgende vraag. Is de regering het met deze leden eens is dat kennis en toepassing van de algemene beginselen van behoorlijk bestuur, waaronder (maar niet beperkt tot) het evenredigheidsbeginsel, kan worden gezien als een nadere invulling van dat rechtsstatelijk leiderschap? Zo ja, is de regering voornemens deze algemene beginselen ook centraal te stellen daar waar het gaat om het ontwikkelen van rechtsstatelijk leiderschap? En is de regering het dan ook met deze leden eens dat kennis van deze beginselen verbeterd moet worden in alle lagen van het ambtelijk apparaat en niet alleen bij de topambtenaren? Zullen deze algemene beginselen ook (opnieuw) en meer nadrukkelijk een plek krijgen in de bestuurlijke besluitvorming?

Verder informeren de leden van de fractie van GroenLinks-PvdA welke middelen er worden vrijgemaakt om dit rechtsstatelijk kompas binnen alle onderdelen van de overheid te verbeteren. Is er voorzien in extra financiële middelen, tijd en capaciteit teneinde dit nader vorm te geven? En hoe wordt gemonitord of dit deze inspanningen hun vruchten afwerpen en dit rechtsstatelijk kompas inderdaad verstrekt wordt?

Aanbeveling 7 ziet op het regelen in algemene wetgeving van een grondslag voor gegevensdeling tussen overheidsorganisaties in het belang van de burger. De voormalig Regeringscommissaris Informatiehuishouding Arre Zuurmond benadrukt in zijn eindrapportage 'Dwars door de Orde'⁸ ook het belang hiervan. Zeker voor mensen die afhankelijk zijn van de overheid is een responsieve overheid belangrijk. Tijdige en adequate gegevensdeling is daarbij van groot belang. Het op onjuiste en/of onrechtmatige wijze delen van gegevens kan echter ook grote impact hebben op het leven van burgers en doet sterk afbreuk aan het vertrouwen van burgers in de overheid, aldus de leden van de fractie van GroenLinks-PvdA. Zij vragen of u kunt aangeven op welke wijze de regering gaat borgen dat deze gegevensdeling niet leidt tot nieuwe vormen van controle en profilering. Welke waarborgen zullen gelden voor burgers? En op welke wijze zal het delen van gegevens herleidbaar zijn en hoe wordt geborgd dat het delen van gegevens ook weer ongedaan wordt gemaakt indien daar aanleiding toe is? Wordt hierbij ook voor burgers inzichtelijk gemaakt wanneer en waarvoor gegevens worden gedeeld, bijvoorbeeld door het automatisch loggen van het delen van deze informatie? En wordt er gedacht aan een systeem, bijvoorbeeld een online portal, waarin burgers kunnen zien wie hun gegevens heeft geraadpleegd, wanneer en waarom? En wordt ook gekeken naar de

⁶ WODC-onderzoek, Continuïteit in de bekostiging van politie, openbaar ministerie en rechtspraak, maart 2021.

⁷ Kamerstukken I, 2019/20, 35300, C.

⁸ Arre Zuurmond, [Dwars door de Orde: een onorthodoxe route naar een responsieve overheid](#), 16 april 2025.

datum 1 oktober 2025

ons kenmerk 178279

blad 4

rechtmatigheid van het inzien van gegevens en naar bijvoorbeeld disciplinaire sancties tegen ambtenaren of instanties die zonder rechtsgrond gegevens inzien? Wordt bij het vormgeven van deze gegevensdeling ook gekeken naar landen waarbij deze elementen reeds in wetgeving zijn geborgd, zoals bijvoorbeeld in Estland? En kunt u tot slot aangeven welke rol artificiële intelligentie zal spelen bij deze gegevensdeling tussen overheidsorganisaties?

Vragen en opmerkingen van de leden van de fractie van D66

Met belangstelling maar ook met enige verbazing hebben de leden van de fractie van D66 kennisgenomen van de brief van de regering over het rapport van de Staatscommissie rechtsstaat. Zij hebben daarover in deze fase de volgende vragen, maar kondigen nu reeds aan dat zij in eventuele vervolg overleggen, al dan niet plenair over de staat van de rechtsstaat, meer in detail op de brief en het rapport van de staatscommissie zullen ingaan.

Het rapport van de staatscommissie dateert van 10 juni 2024. De leden van de fractie van D66 informeren waarom het langer dan een jaar heeft geduurd voordat de regering met een inhoudelijke reactie is gekomen. Alom wordt ervaren dat de rechtsstaat onder druk staat. Een eerdere reactie had toch voor de hand gelegen?

De regering constateert in haar reactie op het adviesrapport dat het vertrouwen van de burgers in de rechtsstaat in Nederland hoog is. De leden van de fractie van D66 vragen u waar deze constatering op is gebaseerd. De regering en de politiek maken onderdeel uit van de democratische rechtsstaat, gebaseerd op de trias politica. Nog nooit is het vertrouwen van de bevolking in de regering en in de Tweede Kamer zo laag geweest. Kunt u hierop reflecteren?

Onder het kopje 'We zorgen dat de overheid meer gaat handelen vanuit de principes van de rechtsstaat' beschrijft de regering een aantal goede voornemens. De regering laat haar eigen werkwijze en functioneren hier echter geheel buiten beschouwing, terwijl zij toch in de perceptie van de burgers een blikvanger is. Als voorbeeld noemen de leden van de D66-fractie de gang van zaken rond het wetsvoorstel voor het schrappen van voorrang voor statushouders in de sociale huur. Op 22 september 2025 adviseerde de Raad van State de regering het wetsvoorstel niet in te dienen bij de Tweede Kamer omdat het strijdig is met het recht op gelijke behandeling, door de Grondwet gewaarborgd, en omdat het wetsvoorstel het in de uitvoering voor gemeenten zeer moeilijk maakt om te voldoen aan de wettelijke taakstelling om vergunninghouders te huisvesten.⁹ Handelend uit de principes van de rechtsstaat zou men verwachten dat de regering dit advies ter harte neemt, maar minister Keijzer liet meteen weten dat zij het advies naast zich neerlegt en het wetsvoorstel onverdroten toch bij de Tweede Kamer gaat indienen. De leden van de fractie van D66 vragen of de regering met dit handelen er niet zelf voor zorgt dat burgers denken dat de regering de Grondwet met voeten treedt. En als dat zo is, waarom zouden de burgers zich dan wel aan de (Grond-)wet moeten houden? Genoemde leden vernemen graag een reflectie hierop.

Overigens waarderen de leden van de fractie van D66 het dat de regering ingaat op een aantal aanbevelingen van de staatscommissie en de inzet heeft om de rechtsstaat te versterken. Tegelijkertijd zien deze leden ruimte voor nadere concretisering en verduidelijking van een aantal voorstellen. Daarom hebben zij nog enkele vragen en aandachtspunten bij de uitvoering van de aangekondigde stappen.

De leden van de D66-fractie onderschrijven het belang van het betrekken van burgers bij beleidsontwikkeling en uitvoering, en van een overheid die de menselijke maat centraal stelt. De regering verwijst naar instrumenten zoals het Beleidskompas en de Wet versterking waarborgfunctie Awb. De

⁹ Raad van State: [Advies over wetsvoorstel voor verbod op voorrang statushouders](#) (22 september 2025).

datum 1 oktober 2025

ons kenmerk 178279

blad 5

leden van de D66-fractie zijn benieuwd hoe deze instrumenten in de praktijk zullen bijdragen aan beter beleid, duidelijke communicatie en daadwerkelijke participatie van burgers. Zij vragen hoe wordt geborgd dat signalen van burgers daadwerkelijk leiden tot aanpassingen in beleid en uitvoering, en op welke manier dit structureel wordt gemonitord. Daarnaast is het volgens genoemde leden relevant welke middelen beschikbaar worden gesteld aan publieke dienstverleners en decentrale overheden om deze signalen effectief op te pakken.

Het doenvermogen van burgers, waar het gaat om overheidsbeleid, is van essentieel belang, aldus de leden van de fractie van D66. De Nationale Ombudsman constateert in zijn rapporten dat het soms nog steeds schort aan begrijpelijk overheidshandelen. Hoe is de regering voornemens om bij elk belangrijk voorstel het doenvermogen van burgers mee te wegen? De leden van de D66-fractie vragen dit omdat er meer dan één miljoen ongeletterden in Nederland zijn en uit onderzoek is gebleken dat behoorlijk wat scholieren niet goed kunnen schrijven en rekenen, wanneer zij van school komen. Deze jonge mensen zullen ook te maken krijgen met formulieren en andere handelingen van de overheid.

Voor wat betreft uitvoeringstoetsen bij wetsvoorstellen constateren de leden van de fractie van D66 dat die per wetsvoorstel, per departement kunnen verschillen. Dit maakt het voor de Eerste Kamer lastig de uitvoerbaarheid te beoordelen. Soms wordt er door de regering slechts een zeer korte consultatieperiode aan maatschappelijke organisaties gegund en zijn er helemaal geen toetsen door uitvoeringsorganisaties gedaan dan wel serieus meegenomen in het opstellen van het wetsvoorstel. Saillant voorbeeld is het wetsvoorstel over de asielnoodmaatregelen en het voorstel voor invoering van een twee-statusstelsel. De Eerste Kamer heeft de motie Dittrich c.s. aangenomen dat asielwetsvoorstellen altijd gepaard moeten gaan met een uitvoeringstoets,¹⁰ in casu van de IND en het COA. Dat is niet gebeurd. Hoe verklaart u dit in het licht van de voornemens die in de kabinetsreactie worden geuit? Is de regering alsnog bereid die uitvoeringstoetsen te laten doen en ter beschikking te stellen?

Een belangrijk aandachtspunt voor de leden van de D66-fractie betreft de vereenvoudiging van beleid, wetgeving en uitvoering. Het kabinet geeft aan dat dit een doorlopende opgave is. De leden van de D66-fractie zouden graag meer inzicht krijgen in hoe stelsels zoals toeslagen, belastingen en inkomensondersteuning daadwerkelijk eenvoudiger en toegankelijker worden gemaakt, met welke prioriteit dit wordt opgepakt en op welke termijn burgers hier merkbare voordelen van zullen ervaren. Ook vragen zij hoe wordt omgegaan met verantwoorde gegevensuitwisseling tussen overheidsinstanties, zodat burgers niet steeds dezelfde informatie hoeven te verstrekken, zonder dat dit ten koste gaat van privacy en rechtsbescherming.

Wat betreft rechtsbescherming en toegang tot recht, benadrukken de leden van de D66-fractie het belang van een sterke en toegankelijke rechtsbescherming, in het bijzonder voor kwetsbare groepen. Het kabinet kondigt investeringen aan in sociaaljuridische dienstverlening en de sociale advocatuur. Genoemde leden vragen hoe wordt verzekerd dat deze middelen effectief bij de groepen terecht komen die er het meest afhankelijk van zijn en op welke manier wordt gemonitord of deze maatregelen daadwerkelijk leiden tot verbeterde toegang tot recht.

De leden van de D66-fractie benadrukken dat de rechtsstaat er voor álle burgers moet zijn. Tegelijkertijd constateren zij dat structurele ongelijkheden en institutionele discriminatie de rechtsstaat onder druk zetten. De toeslagenaffaire is daar natuurlijk een sprekend voorbeeld van: een situatie waarin burgers onvoldoende bescherming kregen en ongelijk werden behandeld. De leden vragen u uiteen te zetten hoe dergelijke ongelijkheden en patronen van institutionele discriminatie in de

¹⁰ Kamerstukken I 2024/25, 36600 XX, K.

datum 1 oktober 2025

ons kenmerk 178279

blad 6

toekomst worden doorbroken, welke concrete maatregelen daartoe worden genomen en hoe wordt geborgd dat beleid en uitvoering in de praktijk leiden tot gelijke rechtsbescherming voor iedereen.

Ten slotte onderstrepen de leden van D66-fractie het belang van rechtsstatelijk leiderschap en een bestuurscultuur waarin rechtsstatelijke waarden structureel worden verankerd. Zij vragen welke concrete stappen de regering zet om een duurzame rechtsstaatagenda binnen de overheid te realiseren, hoe deze agenda in de dagelijkse praktijk van beleid en uitvoering zichtbaar wordt?

Een afschrift van deze brief wordt gestuurd aan de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en de minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.

De leden van de vaste commissies voor Justitie en Veiligheid en Binnenlandse Zaken zien met belangstelling uit naar uw reactie en ontvangen deze graag voor **28 oktober 2025**.

Hoogachtend,

Mr. B.O. Dittrich

Voorzitter van de vaste commissie voor Justitie en Veiligheid